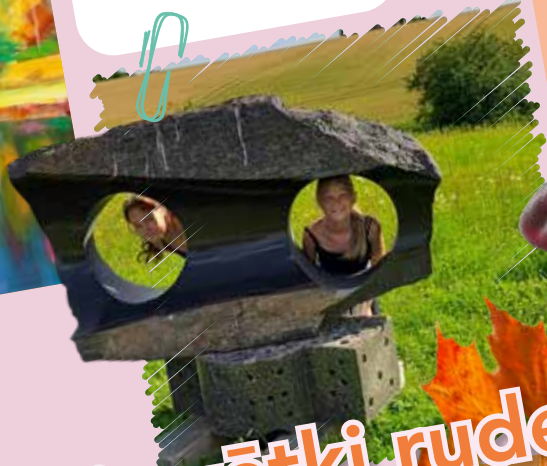

1. nodaļa

Dzejai svētī rudenī

Šajā nodaļā tu

- ▶ noteiksi literāra darba (dzejoļa) tematu un galveno domu;
- ▶ saskatīsi literārā tekstā tēlainās izteiksmes līdzekļus – epitetus, salīdzinājumus, personifikācijas, pamatosi to izmantošanu tekstā un mācīsies tos lietot;
- ▶ argumentēsi savu viedokli par literārā darbā (dzejolī) izmantoto valodu;
- ▶ saskatīsi vārdšķiras tekstā un raksturosi to gramatiskās kategorijas;
- ▶ izteiksi savas emocijas un attieksmi pret klasesbiedru darbu;
- ▶ uzstāsies publiski;
- ▶ veidosi kolāžu un rakstīsi aprakstu, pilnveidojot izpratni par radošo rakstīšanu;
- ▶ lasīsi dzejoļus un izteiksi savas emocijas un attieksmi;
- ▶ veidosi izteiksmīgas lasīšanas vērtēšanas kritērijus un vērtēsi klasesbiedru uzstāšanos.

#temats
#galvenā doma
#kolāža
#dzeja
#epitets
#salīdzinājums
#personifikācija
#apraksts
#viedoklis
#vārdšķiras
#gramatiskā kategorija

1.1.

Pasaule vārdos, skaņās un krāsās

1. uzdevums.

1.1. Lasi jauniešu pārdomas par dzeju! Kuriem no pusaudžu viedokļiem tu piekrīti, kuriem – nepiekrīti? Pamato savas domas!

Dzeja? Tikai ne to! Par tām puķītēm un visu citu man nemaz nepatīk lasīt. Diemžēl skolā daži dzejoļi gan ir jāmacās pat no galvas. Un tas padara manu skolas dzīvi vēl sarežģītāku.

Jānis

Lana

Kad es biju maza, man vecmāmiņa bieži lasīja priekšā dažādus dzejoļus bērniem. Vēl tagad atceros Aspazijas un Raiņa dzejoļus bērniem. Man dzejoļos patīk tas, ka tie var būt tik dažādi un neparasti.

Man ļoti patīk dzejoļi! Es tos lasu bieži, meklēju arī jaunu dzejnieku dzejoļus. Ar dzejoļu lasīšanu esmu aizrāvusies jau kopš sākumskolas, un visvairāk man patīk dzejoļi par dabas skaistumu. Apmeklēju arī Dzejas dienu pasākumus.

Anna

Rems

Neesmu aizrautīgs dzejas lasītājs, tomēr dažreiz gadās arī interesanti dzejoļi, piemēram, kuru autori ir Guntars Godiņš un Kārlis Vērdiņš. Tomēr jāsaka godīgi – man gan pašam labāk patīk lasīt fantāzijas literatūru.

Hm... Es nekad neesmu par to domājis. Lasu dzejoļus tikai tad, kad tos uzdod skolā. Bet daži gan bija tīri labi – man pat tie patika. Bet tā, lai pats tos meklētu lasīšanai – to gan ne!

Alekss

Marta

Pārsvārā lasu prozas darbus, bet pret dzeju man arī nav nekādu iebildumu. Tiesa gan, vairāk patīk mūsdienu autoru darbi. Esmu lasījusi arī radošās apvienības „Orbīta” dzejoļus. Tie gan mani nedaudz šokēja.

1.2. Pusaudži savos izteikumos izmanto vārdus *dzeja* un *dzejolis*. Paskaidro, kā atšķiras šo vārdu nozīme!

1.3. Kāda ir tava pieredze dzejas lasīšanā? Pastāsti, kad un kādus dzejoļus tu lasi!

1.4. Izsaki savas domas par to, kāpēc cilvēki lasa vai nelasa dzeju!

1.5. Kā tu domā, par ko dzejnieki visbiežāk raksta dzejoļus? Par ko, tavuprāt, nevar uzrakstīt dzejoli?

1.6. Ko nozīmē vārdu savienojums saprast dzejoli? Kas palīdz un kas traucē saprast dzejoli?

1.7. Lasi 1.1. uzdevuma tekstu vēlreiz skaļi, ievērojot pauzes un pieturzīmes! Kā pieturzīmes tev palīdz atklāt katra skolēna emocijas un attieksmi pret teikto?

1.8. Sameklējiet un izrakstiet no 1.1. uzdevuma ar dzeju un lasīšanu saistītus lietvārdus, nosakiet to dzimti, skaitli, locījumu un deklināciju! Pārveidojiet tos pamatformā!

1.9. Pārrunājiet un seciniet, ko atceraties par lietvārdu! Ja nepieciešams, meklējiet informāciju uzzīņu literatūrā vai

1.10. Pastāstiet, kur meklējāt informāciju par lietvārdu!

www.tezaurs.lv

Dzejas dienas ir publisku dzejas lasījumu tradīcija, kas ik gadu notiek septembra pirmajā pusē.

Pirmās Dzejas dienas tika rīkotas 1965. gada 11. septembrī Komunāru parkā Rīgā (pašreizējā Esplanādē), tādējādi atzīmējot latviešu dzejnieka Raiņa 100. dzimšanas dienu. To laikā atklāja Raiņa pieminekli.

Tekstgrupa „Orbīta”

ir projekts, ko kopīgi radījis neliels Rīgas dzejnieku kolektīvs – dalībnieki raksta savstarpēji visai atšķirīgā manierē, taču apvienība jau ilgu laiku savus dzejas tekstus prezentē kolektīvi un ar visdažādāko mediju palīdzību. „Orbīta” radusies 1999. gada beigās.

prelūdija – neliels instrumentāls skaņdarbs ar improvizācijas raksturu

Antonio Vivaldi

(1678–1741) – itāļu komponists.

Raimonds Pauls (1936) –

latviešu komponists.

Jānis Peters (1939) –

latviešu dzejnieks, dipomāts un politiķis.

2. uzdevums.

2.1. Raksturo savas sajūtas, klausoties skaņdarbus! Pieraksti tās!

Jura Karlsona prelūdija

„Pēc lietus”

Antonio Vivaldi

„Rudens”

„Kā senā dziesmā”

Raimonda Paula mūzika,
Jāņa Petera vārdi.

2.2. Aplūko fotogrāfijas un gleznu reprodukcijas!

Evija Ziemeņa

Vilhelms Purvītis

Voldemārs Kokorevičs

2.3. Kura fotogrāfija vai glezns reprodukcija, tavuprāt, atbilst katram no dzirdētajiem skaņdarbiem? Pamato savu atbildi!

2.4. Lasi Māras Zālītes un Ojāra Vācieša dzejoļus! Par ko, tavuprāt, ir katrs no dzejoļiem? Kā tu domā – dzejoļu radītās noskaņas un emocijas ir līdzīgas vai atšķirīgas? Pamato savas domas!

Māra Zālīte

Tik un tā

Nāk rudens apgleznot Latviju.

Bet nepūlies, necenties tā.

Man viņa ir visskaistākā

Tik un tā.

Mazliet par lielu, lai sasildot

Savu lakatu dotu,

Par lielu, lai paņemtu klēpī

Un apmīļotu.

Mazliet par mazu, lai palaistu vienu

Pasaules plašajos ceļos.

Par mazu, lai laistu vienu.

Es līdzī ceļos.

Nāk rudens izgreznot Latviju.

Bet nepūlies, necenties tā.

Mums viņa ir visskaistākā

Tik un tā.

Ojārs Vācietis

Atbrauc pie manis uz rudeni

Atbrauc pie manis uz rudeni,

izkāp pie apšu bekas,

sasildi rokas pilādzī.

Atbrauc pie manis uz rudeni.

Ietīsimies tai mākonī,

kurš pa tīrumu staigā,

bijušos ievziedos kūpēdams.

Ietīsimies tai mākonī.

Degs tavas lūpas pusparvērtas.

Atbrauc pie manis uz rudeni.

Ietīsimies tai mākonī.

Atbrauc pie manis uz rudeni.

Māra Zālīte (1952) –

dzejniece, dramaturģe,
prozaiķe, sabiedriskā
darbiniece.

Ojārs Vācietis (1933–1983) –

viens no izcilākajiem 20.
gs. otrās puses latviešu
dzejniekiem.

2.5. Ar kurām 2.2. uzdevuma fotogrāfijām un gleznu reprodukcijām tu saistītu katru no šiem dzejoļiem? Kāpēc?

2.6. Salīdziniet 2.5. uzdevumā izteiktos viedokļus! Kāpēc tie ir līdzīgi vai atšķirīgi?

sajūtas: redze, dzirde,
oža, garša, tauste

2.7. Atrodi un izlasi, kuri vārdi, vārdu savienojumi vai dzejas rindas 2.4. uzdevumā veido sajūtu gleznas!

2.8. Kuri tēlainās izteiksmes līdzekļi dzejoļos rada šīs sajūtu gleznas un emocijas?

legaumē!

Epitets – apzīmētājs, kas tēlaini raksturo kādu priekšmetu vai parādību (piemēram, „bāliņam zelta zirgi, dimantiņa pakaviņi”).

Personifikācija – cilvēkam piemītošas īpašības pārnests uz priekšmetu, dabas parādību vai dzīvnieku (piemēram, „... smakas nepadevās, mežs nāca un nāca, zaļie koki cīnījās drosmīgi un pašizliedzīgi”).

Salīdzinājums – divu parādību saistījums, satuvinājums, kas balstīts uz to līdzību (piemēram, „kā zvaigznes zilā naktī krīt, tā manas dienas krīt”).

3. uzdevums.

3.1. Apskatiet vēlreiz 2.2. uzdevumā piedāvātās fotogrāfijas un gleznu reprodukcijas! Kādiem īpašības vārdiem jūs raksturotu tajās saskatāmās krāsas, radīto noskaņu un izjūtas? Rakstiet tos! Pievērsiet uzmanību krāsu niansēm!

3.2. Izpētiet, vai 3.1. uzdevumā pierakstītajos īpašības vārdos ir īpašības vārdu salikteņi! Nosauciet tos! Ja nav, tad, ja iespējams, veidojiet tos!

3.3. Veidojiet un rakstiet īpašības vārdu salikteņus *zaļgans + brūns, zilgans + zaļš, sarkans + brūns, pelēks + zils, pelēks + brūns, debess + zils!* Pasvītrojiet salikteņu saknes!

4. uzdevums.

4.1. Lasi dzejoļu kopu! Izdomā un raksti virsrakstus tiem dzejoļiem, kuriem nav dzejnieka izdomāta nosaukuma!

Māris Salējs

Es aizbraukšu

Es aizbraukšu **tālu**, tālu
ar vilcienu vai autobusu,
es aizbraukšu tālu, tālu,
un neviens pat nezina,
uz kuru pusi.

Varbūt uz Ķīnu vai Ameriku,
varbūt otrā okeāna pusē –
man patiktu pie vaļiem un delfīniem,
kuri **mazāk** runā, vairāk klausās un klusē.

Es aizbraukšu tālu, tālu,
ja jau esmu pavisam lieks.
Ja jau viņiem nevajag manis,
tad lai jau viņiem tiek.

Un, **pat** ja es **būšu** tepat,
ja nesaņemšu tam dūšu,
es sēdēšu, skatišos, klausīšos,
bet patiesībā tālu, tālu **prom** būšu.

pavada – saite (dzīvnieka)
vešanai, piesiešanai
pavadāt – neilgu laiku,
mazliet vadāt

Arvis Viguls (1987) – latviešu
dzejnieks, atdzejojātājs,
tulkotājs.

Māris Salējs (1971,
īstajā vārdā Marians
Rižijs) – latviešu
dzejnieks, atdzejojātājs,
literatūrzinātnieks.

Arvis Viguls

Dzejolis, kad nav, ko darīt

neglaudi **viedtālruni**
labāk noglaudi suni
izved **to** laukā pavadā
un ļauj **lai** tevi pavadā
bet ja pie rokas nav
neviena, kas saka „vau”
izej laukā tāpat
pavadā sevi pats

tulzna – beršanas,
apdeguma u. tml.

rezultātā radies, ar limfu
pildīts zemādas pūslis

ļepatot – neveiklā, gāzelīgā
gaitā, arī palēcieniem iet,
skriet (par dzīvniekiem)

tramīgs – tāds, kam ir
raksturīga ļoti piesardzīga
izturēšanās, tāds, kas
viegli satrūkstas, izbīstas
(par dzīvniekiem)

Ieva Samauska (1969) –
latviešu rakstniece.

Ruta Štelmahere (1965) –
latviešu dzejniece,
māksliniece.

Pedvāle ir valsts nozīmes
kultūras piemineklis,
kas atrodas Abavas
senlejas kreisajā krastā
pretim Sabiles pilsētai.
Tas ir pazīstams ar savu
brīvdabas mākslas parku,
kurā apmeklētāji var
vērot mākslas un dabas
mijiedarbību.

Ieva Samauska

Netaisnība

kam **runā** mana mute bet klusē mana kāja?
vai kāja ir tik **glupa** ka runāt nepieklājas?
vai tāpēc kāju bāž korpē un aizsien aukliņu ciet
lai kāja nekliedz **balsī** cik viņai grūti iet?
ja kājai ir **sāpīga tulzna** un ļaunā kurpe to spiež
tikai mute var vaidēt cik dikti viņa cieš
nē tā ir netaisnība
es kāju **dzirdēt** gribu!

Ruta Štelmahere

Vasaras vakars kāpj atmuguriski Pedvāles kalnā,
pakausī saule, no bikšu starām lien ēnas.
Ielejā pilnmēness mācījies braukt ar divriteni,
sliedē Abava **ļepato** liču loču gar Sabili,
apšlaksta savēlušos krastus,
ļauj spoguļoties mājām, **lai** uzkrāso acis.
Padzirda izspūrušus zaķus, **tramīgas** stirnas un lapsas.
No līkuma pabāž degunus laivas, kustina airu ūsas.
Tikmēr tas **pats** vakars **otrā** pusē kāpj vīna kalnā,
sejā tam saule, no bikšu starām lien ēnas.

4.2. Izvēlies divus dzejoļus! Pamato, kāpēc izvēlējies šos dzejoļus!

4.3. Aizpildi tabulu par diviem izvēlētajiem dzejoļiem!

Nr.	Noskaņa. Kas to veido?	Galvenā doma / problēma. Ko autors ir gribējis pateikt?	Pārdomas pēc dzejoļa izlasīšanas. Mani komentāri

4.4. Pastāsti par vienu no dzejoļiem, izmantojot tabulu!

4.5. Pastāsti, vai saskati dzejoļos dzejai neraksturīgus vārdus! Kāpēc autori tos lieto?

4.6. Izsakiet savas domas par 4.1. uzdevuma dzejoļu kopā attēloto laiku! Vai saskatāt atšķirību no 2.4. uzdevuma dzejoļiem? Vai var teikt, ka dzejoļi ir sava laikmeta atklājēji? Kāpēc?

4.7. Nosakiet izvēlētajos dzejoļos izcelto vārdu vārdšķiru! Kuru vārdšķiru vārdu nav dzejoļos?

5. uzdevums.

5.1. Izveidojiet dzejoļa izteiksmīgas lasīšanas vērtēšanas kritērijus, iekļaujot tajos pareizrunu, loģiskās pauzes un uzsvarus, izteiksmīgumu u. tml.! Apkopojiet un izveidojiet vienotus vērtēšanas kritērijus klasē!

5.2. Lasi vienu no 2.4. un 4.1. uzdevumā izvēlētajiem dzejoļiem skaļi! Novērtē klasesbiedra lasīto dzejoli pēc klasē izveidotajiem kritērijiem!

Daiļliteratūras valoda – valoda, ko lieto kā dzīves tēlaina atspoguļojuma līdzekli dažādu žanru daiļdarbos.

Sarunvaloda – savstarpēja sazināšanās mutvārdos, reizēm arī rakstveidā; valodas stils, kas raksturīgs valodas lietojumam ikdienā neoficiālās situācijās.

Vienkāršruna – sarunvalodas stila paveids, kam raksturīgas novirzes no literārās valodas normām.

Izmanto!

Vārdšķiras

- Lietvārds
- Īpašības vārds
- Darbības vārds
- Skaitļa vārds
- Vietniekvārds
- Apstākļa vārds
- Saiklis
- Prievārds
- Partikula
- Izsaukmes vārds

Humoristisks – labsirdīgi,
viegli zobgalīgs.

Ironisks – izsmejošs, slēpta
zobgalība.

Satīrisks – izsmejošs,
dzēlīgs, atmaskojošs.

Rūdolfs Blaumanis

(1863 – 1908) – izcils
latviešu prozaīķis,
dramaturgs, žurnālists.

Jānis Greste

(1876 – 1951) – rakstnieks,
publicists, pedagogs.

6. uzdevums.

6.1. Lasi tekstu! Kā tev šķiet, kāds ir šis teksts: humoristisks, ironisks vai satīrisks? Pamato savu viedokli!

Blaumanis ne tikai pats rakstīja dzejoļus, bet centās „pataisīt” par dzejniekiem arī apkārtējos. Tā tas notika arī ar Jāni Gresti – šķiet, visuzticamāko un pašreizējāko R. Blaumaņa draugu. Šo gadījumu J. Greste atceras grāmātā „... kā dzeņa vēders”.

Kā Blaumanis mani par dzejnieku taisīja

[..] Es un dzejnieks! Divas godīgas atskaņas es nevaru sadomāt – un tad dzejnieks. Dzejnieks tak dzīvē nav nopietni ņemams. Puķītes, putniņi, zilas un zaļas actiņas, mēnestiņš, meitiņa un bizītes... Vai tādēļ grauzt zīmuļa galu un gaudot uz mēnesi? Puķītes ir sieviešu lieta. [..]

Un, kad nu Blaumanis teica, ka es esot dzejnieks, tad es to nopietni neņēmu. Lai mēģinot. Labi, es pasolu arī, lai no viņa drīzāk vaļā tiktu. [..]

Un tad uzbrūk tā diena, kad viņš nostājas pie durvīm un saka: – Nu! – Piespiež man pirkstu pie krūšu kabatas – velc laukā un rādi savu darbu.

Ko es vilkšu laukā, kad neesmu tur neko ielicis. To viņš nolasa no manas sejas. Ar strauju ķērienu viņš aizslēdz durvis un ieliek atslēgu vestes kabatā.

Tu man laukā netiksi, kamēr nebūsi solījumu izpildījis. [..]

– Jā, jā, tūliņ būs, – es nosaku.

Kas tad būs, ja man nav nevienas rindas. Viņš apmierināts aiziet. [..] Kā uzvarētājs es atkal parādos durvis.

– Gatavs? – viņš jautā.

Es tik pametu ar galvu. To es zināju, kā jāstāv un kā jālasa. To biju no viņa mācījies, jo Blaumanim bija mode savus jaunākos ražojumus lasīt priekšā vēl, kā saka, no slap-

ja papīra. Klausītājam vajadzēja stāvēt piecus soļus tālāk. Blaumanis nolaida brilli uz vienas auss, lasīja un skatījās uz klausītāja pusi.

Nu mēs esam mainītās lomās – es dzejnieks, Blaumanis klausītājs. Es ieņemu pozu. Vispirms svinīgs klusuma brīdis. Blaumanis ieprasās, kāda veida mans dzejolis esot. Vai tad es tos veidus zinu? Man viens vārds bija palicis prātā no skolas laikiem – elēģija.

– Elēģija, – es saku. Zinu, ka tas bija kaut kas sāpīgs un trūvīgs.

Blaumanis noskaņo sevi šādā tonkārtā. Klusuma brīdi izturējis, es sāku:

Iz Sila kroga stedeles
Bij izzaguši redeles.
Lai sidrabstari vizo,
Kad govns pa ceļu bizo.

Bļāviens – un grāmata lido pret manu galvu. Es izvairo. Nāk otra, trešā. Es ap galdu apkārt, viņš man pakāļ. Apdraudētam vienmēr vieglākas kājas. Redzu izspūrušas ūsas, sajukušus matus un lielo, asinskārīgo zodu. Viņš mani piekaus ar to pašu Selmu Lāgerlēvu, ko viņš vicina rokā. Dezertēšana ir mana specialitāte [...] Šoreiz – no Blaumaņa [...].

6.2. Raksturo J. Grestes un R. Blaumaņa atšķirīgo attieksmi pret dzeju un tās radīšanu! Kuri vārdi, vārdu savienojumi un teikumi apliecina katra rakstnieka attieksmi?

6.3. Noskaidro, kas ir elēģija! Vai Grestes sacerētais dzejolis atbilst šim žanram? Pamato!

7. uzdevums.

7.1. Izrakstiet no 6.1. uzdevuma trīs četrus darbības vārdus dažādās izteiksmēs! Kāpēc Greste izmanto darbības vārdus dažādās izteiksmēs?

7.2. Nosakiet konjugāciju un vārda sastāvu trim vai četriem darbības vārdiem!

pasolu – *šeit*: apsolu
uzbrūk – *šeit*: pienāk
trūvīgs – *šeit*: bēdīgs, skumjš

stedeles – *šeit*: zirgu un pajūgu novietne (pie kroga)

Selma Lāgerlēva

(1858 – 1940) zviedru rakstniece

Izmanto!

Īstenības izteiksme – raksta

Atstāstījuma izteiksme – rakstot

Vēlējuma izteiksme – rakstītu

Pavēles izteiksme – raksti

Vajadzības izteiksme – jāraksta

Kolāža – dažādu, parasti stilistiski atšķirīgu mākslas darbu, to elementu vai izveides paņēmieni un materiālu kopums.

Izmanto!

Lieliski!
Brīnišķīgi!
Iedvesmojoši!
Kaut kas fantastisks!
Krāsaini!
Skumji!
Kā dzīvē.
Ir par ko padomāt.
Man patīk.
Ļoti saderīgi.

Izmanto!

Vārdšķiru morfoloģiskā analīze

Lietvārds – deklinācija, dzimte, skaitlis, locījums.

Īpašības vārds – dzimte, skaitlis, locījums, galotne, pakāpe.

Darbības vārds – nenoteiksme: tiešs vai atgriezenisks; pirmatnīgs vai atvasināts, konjugācija, forma tekstā: laiks, skaitlis, persona.

8. uzdevums.

- 8.1.** Veidojiet kolāžu par rudeni, vēlreiz klausoties 2. uzdevumā dzirdētos skaņdarbus, apskatītās vai pašu sameklētās fotogrāfijas un gleznu reprodukcijas!
- 8.2.** Veido tēlainu aprakstu par rudeni, izmantojot kolāžu (80–100 vārdu)!
- 8.3.** Izveidojiet kolāžu un tēlaino aprakstu izstādi! Izsakiet savas emocijas un attieksmi!
- 8.4.** Iekrāso savā tekstā ar dažādām krāsām darbības vārdus, lietvārdus un īpašības vārdus! Kuri no tiem ir pirmatnīgi, kuri – atvasināti vārdi?
- 8.5.** Veic morfoloģisko analīzi diviem vārdiem no katras vārdšķiras!

9. uzdevums.

9.1. Iejūties dzejnieka lomā! Izvēlies vienu no virsrakstiem un saceri piecindi par radošo procesu!

RADĪŠANA • RADOŠUMS • JAUNRADE

Piecinde rakstīšanas nosacījumi:

1. rinda ir viens vārds, kas nosauc izraudzīto objektu/lietu/personu/parādību (parasti lietvārds).
2. rinda ir attiecīgā objekta raksturojums ar diviem vārdiem (parasti īpašības vārdiem).
3. rindā ir trīs vārdi, kas nosauc objekta darbību (parasti darbības vārdi).
4. rinda ir no četriem vārdiem veidota frāze, kas raksturo skolēna izjūtas saistībā ar aplūkojamo objektu.
5. rindā ir viens vārds vai vārdu savienojums, kas vēlreiz izsaka objekta būtību.

**Rudens,
skaists, krāsains,
nāk, priecē, iedvesmo.
Rada krāsas, mežā, parkā.
Burvis.**

9.2. Pārrunājiet, vai kolāžu un pēc tās veidoto aprakstu var dēvēt par radošu darbu! Kāpēc?

9.3. Rakstiet trīs vai četrus ieteikumus radoša darba rakstīšanai! Lietojiet darbības vārdus pavēles izteiksmes vienskaitļa vai daudzskaitļa 2. personā!

radošums – spēja uz jaunradi, radoša aktivitāte, ideju bagātība
radošs – tāds, kas ir saistīts ar kā jauna (parasti garīgu vērtību) veidošanas procesu, tam raksturīgs

Ko es zinu? Ko es protu?

10. uzdevums.

Marts Pujāts (1982) –
latviešu dzejnieks.

10.1. Lasiet dzejoli! Pārrunājiet, ko autors ir gribējis pateikt!

Marts Pujāts

mana klade **līdz** galam vaļā
skolotāja sāk stundu kā vesela nots
bet es sāku kā ceturtdaļa
es kladei **tuvojos**
no vāka līdz vākam
es **kladē** pamazām ieritinos
un rūtiņā ieraugu šalkojam kokus
rūtiņā ieraugu lēkājām **zivis**
rūtiņā redzu, kā kajjas augstu **virus**
galvas met savādus lokus
un klade man aizaug ar izdomas
augļiem
pildspalva acīm ciet dejo pati

es lecu pa klades džungļiem kā Mauglis
man **pinkaini** mati
es lecu pa klades džungļiem kā Mauglis
pildspalva dejo pati
es lecu
pa klades džungļiem
pildspalva **dejo** pati
pildspalva pati
... līdz zvans mani noķer aiz kājas
un starpbrīdī **iesviež**...
... kopā ar Valdi, Juri, Ģirtu, Arvi un
Ati...

ieritināties – saritināties
(kur iekšā)
pinkains – tāds, kas ir
savēlies pinkās

10.2. Veic uzdevumus!

- Izvēlies atbilstošo dzejas tematu! Raksti par ko ir dzejolis!
- Atrodi tekstā salīdzinājumu, kas parāda pretstatu starp skolotājas izjūtām un skolēna attieksmi stundā!
- Atrodi tekstā personifikācijas un secini, kāpēc tās ir lietotas!
- Par ko rosina domāt galvenā varoņa iemiesošanās Maugļa tēlā?

10.3. Nosaki izcelto vārdu vārdšķiru!

10.4. Pārskatī 1. nodaļā veiktos darbus un raksti pārdomas (100 vārdu) par to,

- ko tu esi iemācījies šajā nodaļā,
- ko tu mācību stundās darīji ar prieku, kas tev nepatika vai bija grūti!

2. nodaļa

Runājam... vai saprotam cits citu?

Šajā nodaļā tu

- ▶ noteiksi saziņas situāciju, dalībniekus un nolūku;
- ▶ lasīsi informatīvu un populārzinātnisku tekstu par valodas attīstību, noteiksi galveno domu un izteiksi savu viedokli par izlasīto;
- ▶ noteiksi vārda pamatnozīmi un pārnesto nozīmi;
- ▶ saskatīsi tekstā un izmantosi sinonīmus un antonīmus, homonīmus un homoformas;
- ▶ izmantosi dažādas uzbūves teikumus, skaidrosi pieturzīmes lasītajā un savā rakstītajā tekstā;
- ▶ skaidrosi pieturzīmes;
- ▶ plānosi diskusiju, diskutēsi un rakstīsi secinājumus par diskusiju;
- ▶ lasīsi, apkoposi, atlasīsi informāciju un veidosi atgādni.

#valodas attīstība
#valodas mainība
#saziņas situācija
#diskusija
#viedoklis
#galvenā doma
#tiešā un pārnestā nozīme
#pamatnozīme
#atvasinātā nozīme
#sinonīms
#antonīms
#homonīms
#homoforma
#jaunvārds

2.1.

Runāt, valodot, mutēties vai locīt mēli?

Balta kaula
sētiņa,
Aiz viņas
sarkana gotiņa.

1. uzdevums.

1.1. Miniet latviešu tautas mīklas!

Neviens nevar
pateikt, kas
es esmu, kā
vien es pati.

Sarkans sunītis
dienu rej,
nakti gul.

Kas asāks par
zobenu?

Sprēgā kā
dimanta
šķiltaviņa,
dzel kā čūskas
dzelonītis.

Sarkana
lāpsta dobes
dibenā.

1.2. Kuru mīklu atminējums ir vārds tiešajā nozīmē,
kuru – pārnestajā nozīmē?

1.3. Pārliecinies par atminējumam atbilstošā vārda
nozīmēm un atrodi vēl citas nozīmes! Izvēlies trīs
no tām un iesaisti šos vārdus saliktos sakārtotos
teikumos! Pamato, kāpēc tie ir salikti sakārtoti
teikumi!

www.tezaurs.lv

2. uzdevums.

2.1. Lasi tekstu! Skaidro pieturzīmju lietojumu
izceltajā rindkopā!

Izmanto!

Salikts sakārtots

teikums – salikts
teikums, kurā ir divas
vai vairākas neatkarīgas
daļas.

Tās var saistīt bez saikļiem.

Tās var saistīt saikļi *un, bet,*
tomēr, taču u. c.

Zīmju valoda

Reiz mācīts vīrs un miesnieka zellis, kuram bijusi tikai viena acs, iesākuši sarunu zīmju valodā. Mācītais vīrs pacēlis vienu pirkstu, un zellis rādījis viņam divus pirkstus. Nu mācītais vīrs pacēlis trīs pirkstus, un zellis rādījis dūri. Beidzot mācītais vīrs rādījis skaistu, gludu ābolu, bet zellis tam pretī – maizes garozu. Ar to saruna beigusies, un mācītais vīrs aizgājis.

Pēc sarunas citi vīri bija jautājuši, kā viņa saruna izdevusies. Mācītais vīrs atbildējis: „Mēs ļoti labi sapratāmies. Es pacēlu vienu pirkstu, aizrādīdams, ka mums ir viens Dievs. Zellis – divus pirkstus, sacīdams, ka ir vairāk nekā viens. Es nu jautāju, vai tad mums nav trīs dievi, paceldams trīs pirkstus. Tad viņš parādīja dūri, apgalvodams, ka šie trīs ir viens. Tad es izņēmu no kabatas ābolu, pielīdzinādams to mūsu apaļajai zemei. Viņš izņēma maizes garozu, stāstīdams, ka zeme nemaz nav tik gluda.”

Vēlāk vīri bija atsaukuši arī miesnieka zelli pie sevis un prasījuši, kā viņam klājies ar runāšanu. Miesnieka zellis atbildējis: „Tas svešais kungs rādīja man vienu pirkstu, teikdams, ka man ir tikai viena acs. Es viņam atbildēju, ka es tikpat labi redzu ar vienu aci kā viņš ar abām, un pacēlu divus pirkstus. Tad viņš man rādīja trīs pirkstus, teikdams, ka mums abiem ir tikai trīs acis. Es nu saskaitos, ka viņš grib zoboties par manu vienu aci, un parādīju viņam dūri. Pēdīgi viņš rādīja man skaistu ābolu. Es atkal atbildēju, ka rupja maize man ir svarīgāka nekā viņa ābols, un izņēmu no kabatas vienu maizes garozu.”

Saruna notikusi zīmju valodā, un katrs bija to sapratis citādi.

(Pēc latviešu tautas pasakas motīviem)

2.2. Pabeidz teikumus! Nosaki teikuma veidu!

Mācītais vīrs un zellis nesaprata viens otru, jo...
Saruna zīmju valodā nebija pilnīga, tāpēc ka...
Sarunājoties ar žestiem, sarunas dalībniekiem
pietrūka informācijas, lai...
Saruna varētu notikt zīmju valodā, ja vien...

2.3. Skaidrojiet frazeoloģismus!

asa mēle

salda mēle

veikla mēle

deldēt mēli

trīt mēli

mēle niez

kost mēlē

locīt mēli

zellis – kvalificēts algots strādnieks, kas strādā meistara vadībā
miesnieks – cilvēks, kas nodarbojas ar gaļas pirmapstrādi; arī gaļas tirgotājs

Zīmju valoda – valoda, kurā skaņu vietā izmanto žestus un mīmiku.

2.4. Vai pārpratumi sarunā var notikt arī tad, ja cilvēki izmanto valodu? Kāpēc? Pastāsti, kā cilvēks, kam ir *asa mēle, salda mēle, veikla mēle*, var ietekmēt sarunu! Pamato savu viedokli!

legaumē!

Saziņa jeb komunikācija ir informācijas apmaiņa starp vairākām personām un /vai sabiedrības grupām.

Tas ir savstarpēji sociāls process. Saziņā nodod tālāk domas, emocijas un cita veida informāciju gan verbāli, gan neverbāli. Tas var notikt runas, žestu, tekstu, simbolu, ķermeņa valodas veidā.

Saziņas situācija – situācija vai noteikti apstākļi, kas rosina cilvēkus sazināties (sarunāties, publiski uzstāties, rakstīt, lasīt). **Saziņas situāciju raksturo saziņas dalībnieki un nolūks.**

Saziņas dalībnieki – cilvēki, kas iesaistās saziņas situācijā.

Saziņas nolūks – mērķis, kura dēļ tiek sniegta informācija vai veidots teksts.

2.5. Lasiet tekstu un nosakiet saziņas situāciju, dalībniekus un nolūku!

- Kur es varu uzzināt, vai vārds *mobils* jāraksta ar garumzīmi vai bez tās?
- Tev jāskatās pareizrakstības vārdnīcā.
- Man tādas nav. Kā tu rakstītu?
- Es rakstītu *mobils* bez garumzīmes, jo nesen dzirdēju radoraidījumu par biežāk sastopamajām kļūdām latviešu valodā. Nu tad es arī tā rakstīšu!
- Tev nav taisnība, jo es tur nebiju.
- Bet kas tad paņēma tos ābolus?
- Es nevarēju paņemt, jo biju treniņā. Vari piezvanīt trenerim.
- Tas nevar būt. Vienkārši neticami, ka tas atkal notiek!
- Es redzēju savām acīm, kā Aleksandrs nesa viņas somu, turēja viņu aiz rociņas.
- Nu tas vēl neko nenozīmē. Varbūt viņi vienkārši atvadījās.
- Kā tad! Skatījās viens uz otru, nebilstot ne vārda...
- Ārprāts! Tad jau viņi atkal ir kopā. Nu ko tu neteiksi!

- Kāpēc lāčus nedrīkst barot? Viņiem taču garšo saldumi! Tikai vienu konfektīti...
- Kāpēc viņiem vajadzīgs baseins? Tie taču nav leduslāči...
- Cik vecs ir tas mazākais lācēns?
- Ko lāči ēd?
- Kā viņi var visu ziemu neēst un gulēt?

2.6. Salīdziniet savas atbildes ar citu pāru atbildēm un pārrunājiet, kādas ir atšķirības un kāpēc tās ir radušās!

3. uzdevums.

3.1. Lasi Ēzopa fabulu! Formulē teksta galveno domu vienā saliktā sakārtotā vai saliktā pakārtotā teikumā!

Grieķu filozofam Ksantam bija ļoti gudrs vergs Ēzops. Reiz Ksants pavēlēja Ēzopam nopirkt pašu labāko lietu pasaulē. Ēzops aizgāja un atnesa mēli.

„Kāpēc tu atnesi mēli? Vai tu patiešām uzskati, ka tā ir vislabākā lieta pasaulē?” jautāja Ksants.

„Protams,” atbildēja Ēzops. „Vai tad pasaulē var būt kaut kas labāks?”

„Labi, tad aizej un atnes vissliktāko lietu pasaulē!” teica Ksants.

Ēzops aizgāja un atnesa ... mēli.

3.2. Pārrunājiet grupas biedru formulēto galveno domu un izvēlieties veiksmīgāko formulējumu, par kuru diskutēsiet!

3.3. Uzrakstiet formulējumam atbilstošus divus vai trīs jautājumus!

3.4. Apspriediet klasē diskusijas kārtību un diskutējiet!

3.5. Raksti secinājumus par diskusiju un tās norisi piecos vai sešos teikumos!

Fabula – īss daiļdarbs dzejā, retāk prozā, ar pamācošu un satīrisku saturu.

Ēzops – sengrieķu dzejnieks, fabulas žanra radītājs (6. gs. p. m. ē.).

4. uzdevums.

4.1. Lasiet informāciju un veidojiet atgādni „Vārda leksiskā nozīme” (vārda nozīme, sinonīmi, antonīmi, homonīmi un homoformas)!

Pārrunājiet,

- kuru informāciju atspoguļosiet atgādnē,
- kāds būs jūsu atgādnē grafiskais un vizuālais risinājums, cik liela tā būs,
- kādus piemērus izvēlēsieties,
- vai būs vajadzīga papildinformācija un kur to varat iegūt!

legaumē!

Vārds var būt viennozīmīgs vai daudznazīmīgs.

Viennozīmīgs vārds – vārds, kuram ir tikai **viena nozīme**. Valodā ir samērā maz viennozīmīgu vārdu, lielākā daļa ir daudznazīmīgi, piemēram, *ass – ass nazis, ass dzelonis, asa smarža un garša, asa balss, ass kontrasts, ass sižets, ass prāts*.

Daudznazīmīgs vārds – vārds, kuram ir **divas vai vairākas nozīmes: pamatnozīme (tiešā nozīme) un atvasinātās nozīmes**.

Pamatnozīme ir saprotama **bez konteksta**.

Atvasināta nozīme ir vārda nozīmes variants, kuru **var uztvert tikai kontekstā***. Atvasinātās vārda nozīmes var būt gan **tiešās**, gan **pārnestās** nozīmes.

Pārnestās nozīme bieži vien rada tēlainību.

* teksta daļa, arī teksts, kas nepieciešams, lai noteiktu (kāda teksta elementa, piemēram, vārda, teikuma) nozīmi.

Sinonīmi – vārdi, kuriem ir **tuva vai vienāda nozīme**, piemēram, *skatīties – lūkoties, raudzīties*. Sinonīmus, kuru nozīmes **pilnīgi sakrīt**, sauc par **absolūtajiem sinonīmiem**, piemēram, *telefons – tālrunis, mest – sviest*.

Antonīmi – **pretējas nozīmes vārdi**, piemēram, *balts – melns, sākt – beigt*.

Sinonīmu un antonīmu izvēle **dod iespēju izvēlēties** piemērotāko, precīzāko vārdu satura atklāsmei atbilstoši autora mērķim.

Man dabūt visu –
Nelabo un labo,
Man dabūt visu –
Zemisko un svēto,

Un naidu man
Un mīlestību dabūt,
Un neko labāku
Es nevaru sev novēlēt.

(Ojārs Vācietis)

Homonīmi – vārdi ar **vienādu skanējumu un rakstību, bet dažādām nozīmēm**. Vārdnīcās homonīmi tiek īpaši norādīti, apzīmējot tos ar cipariem vai burtiem augšā aiz vārda.

Homonīmus no daudznozīmīgiem vārdiem var atšķirt pēc to nozīmju niansēm: daudznozīmīgiem vārdiem **nozīmes ir savstarpēji saistītas**, radušās cita no citas, bet homonīmu **nozīmes savā starpā nav saistītas**.

Vienāda vārdu skanējums radies nejauši:

- nejauši sakrīt latviskas cilmes un aizguvuma skanējumam;
- nejauši sakrīt divu dažādu aizguvumu skanējumam.

diegt¹

diegt²

Homoformas – dažādu vārdu **atsevišķu formu sakritība**.

vilku – darbības vārda **vilkt** vienkāršās pagātnes 1. personas forma

vilku – lietvārda **vilks** vienskaitļa akuzatīva forma

vilkt

vilks

4.2. Iepazīstiniet ar savu atgādni klasesbiedrus!

4.3. Izveidojiet klasē atgādņu izstādi!

4.4. Izvēlieties divas vai trīs atgādnes, kas, jūsuprāt, vislabāk palīdz atcerēties nozīmīgāko!

2.2.

Valoda, arī tu mainies!

5. uzdevums.

5.1. Lasi apgalvojumus un izsaki savu viedokli!

Latviešu valoda ir

dzimtā valoda apmēram 1,5 miljoniem cilvēku, galvenokārt Latvijā, kur tā ir vienīgā valsts valoda. Lielākās **latviešu valodas** pratēju **kopienas** ārpus Latvijas ir Apvienotajā Karalistē, ASV, Īrijā, Austrālijā, Vācijā, Zviedrijā, Kanādā, Brazīlijā, Krievijas Federācijā.

materiālā kultūra –

sabiedrības un cilvēka materiālās darbības un tās rezultātu kopums, piemēram, apģērbs, transporta un sakaru līdzekļi

garīgā kultūra –

sabiedrības un cilvēka garīgās darbības un tās rezultātu kopums, piemēram, audzināšana un izglītība, zinātne, māksla, mitoloģija, reliģija

Latviešu valodu lieto ne tik daudz runātāju, tāpēc nevajadzētu pieļaut, ka mūsu valodā ienāk jauni vārdi, jaunas vārda formas, jauni izteicieni. Tā mēs varam pazaudēt valodu.

Katra jauna paudze kaut ko grib mainīt. Arī valodā. Ienāk angļu valoda. Mēs lietojam jaunus vārdus, jaunus izteicienus, mainām arī latviešu valodas vārdu galotnes u. tml. Neuzskatu, ka tas ir kaut kas slikts. Ar valodu nekas nenotiks.

5.2. Lasiet tekstu! Pārrunājiēt nesaprotamos vārdus un teikumus! Jautājiēt klasesbiedriem vai skolotājam!

5.3. Lasiet tekstu vēlreiz, pārrunājiēt grupā un izsakiēt savas domas, ko teksta autors ir gribējis pateikt!

Valodas attīstība

1. Jautājumā par valodas attīstību ir pastāvējuši gan uzskati, ka valoda ir kaut kas pastāvīgs, stabils, nemainīgs, gan arī uzskati, ka valodā notiek nemitīgas pārmaiņas, ka tā ir mūžīgs process.
2. Valodas attīstības process ir ļoti sarežģīts. To nosaka kā pašas valodas attīstības likumi, tā arī ekonomika, politika, visa materiālā un garīgā kultūra.
3. Valoda attīstās ļoti lēni. Tāpēc valodas parādības nevar grupēt pēc sabiedrības attīstības laikmetiem, jo viena laikmeta valodas formas var būt arī citā laik-

metā. Ar vienu savu pusi (leksiku) valoda uz sabiedrības pārmaiņām reaģē ātrāk, ar otru pusi (gramatiku, fonētiku) – daudz lēnāk un ne tieši, bet pastarpināti.

4. Valodas attīstības periodi var nesakrist ar tautas vēstures periodiem. Valoda kā sabiedriska parādība var iet bojā tikai divos gadījumos: a) kad iet bojā tās runātāja tauta; b) kad tauta sāk lietot citu valodu.
5. Jaunas valodas vienības – vārdus, sintaktiskas konstrukcijas – parasti pirmais veido kāds valodas runātājs. Šis process var notikt neapzināti, runas gaitā meklējot domas izteikšanai precīzākus vai arī izteiksmīgākus valodas līdzekļus. Šādus jaunus darinājumus jeb inovācijas atkārtoti savā runā sāk lietot pats darinātājs jeb autors. Šāda jaundarinājuma turpmāko likteni izšķir autora sarunbiedri – sabiedrība. Viņi vai nu pieņem jauno valodas vienību un sāk to aktīvi iesaistīt savā runā, tā iepazīstinādami arī citus šīs valodas runātājus un iekļaudami inovāciju valodas izteiksmes līdzekļu sistēmā, vai arī nepieņem jauno darinājumu, noraida to. Pieredze liecina, ka šādi jauni darinājumi valodas sistēmā parasti tiek uzņemti pamazām, it kā kolektīvi apsverot to lietderību. Šāda piesardzība vajadzīga tāpēc, ka ne visi individuālie jaundarinājumi valodā ir vienlīdz nepieciešami un pieņemami plašām valodas runātāju aprindām, un arī tāpēc, lai ar daudzu jaundarinājumu ieviešanu netraucētu visai sabiedrībai savu valodu lietot par kopīgu saziņas līdzekli saprasties.

(Pieejams: <http://valoda.ailab.lv>)

5.4. Lasiet tekstu vēlreiz un par katru teksta daļu rakstiet divus vai trīs teikumus, akcentējot galveno!

5.5. Pārlasiet uzrakstīto, pievēršot uzmanību pareizrakstībai! Ja rodas šaubas, vai uzrakstīts pareizi, jautājiet klasesbiedriem vai skolotājam!

Valsts valodas politikas pamatnostādnes ir svarīgākais attīstības plānošanas dokuments, kas nosaka valsts valodas politikā sasniedzamos mērķus un iezīmē īstenojamos uzdevumus turpmākajiem septiņiem gadiem. Pašlaik Valsts valodas politikas attīstības pamatnostādnes ir izveidotas 2021. – 2027. gada periodam.

inovācija – jaunievedums, jauninājums, novitāte

Jaunvārdi ir vārdi, kas agrāk nav lietoti, bet tagad ienākuši un nostiprinājušies literārās valodas vārdu krājumā. Tie ir nepieciešami jaunu jēdzienu un jaunu parādību apzīmēšanai.

Jaunvārdu vārdnīca

Izmantojiet tīmekļvietni

www.valoda.lv!

sociolingvists – speciālists,

kurš pēta ar valodu un sabiedrību saistītas problēmas; uzmanība tiek veltīta sabiedrības ietekmei uz valodu

terminologs – speciālists,

kurš nodarbojas ar terminu izstrādes teoriju un praksi

redaktors – speciālists,

kurš organizē, pasūta, rediģē rakstus, ilustrācijas, organizē raidījumus u. tml.

6. uzdevums.

6.1. Kā jauni vārdi ienāk valodā? Kāpēc, jūsuprāt, valodā ir nepieciešami jauni vārdi? Pamatojiet savu viedokli!

6.2. Nosauciet trīs vai četrus vārdus, kuri, pēc jūsu domām, ir nesen parādījušies valodā!

6.3. Lasi informāciju! Noskaidro nesaprotamo vārdu nozīmi!

Kopš 2003. gada katru gadu notiek latviešu valodas gada vārda, nevārda un spārnotā teiciena aptauja. Aptaujas loma ir rosināt daudzpusīgu, pastāvīgu un argumentētu dialogu starp valodas lietotājiem, valodniekiem, sociolingvistiem, literātiem un publicistiem, skolotājiem, studentiem, plašsaziņas līdzekļiem, valsts iestādēm, sabiedriskiem darbiniekiem, izdevējiem, terminologiem, redaktoriem, tulkotājiem un vārdnīcu veidotājiem.

Iepriekšējo aptauju uzvarētāji – GADA VĀRDI

2003 – zīmols	2014 – ausīši
2004 – mēstule	2015 – atkraste
2005 – smacenis	2016 – jaunuzņēmums
2006 – draugoties	2017 – straumēt, straumēšana
2007 – ēnstrādnieks	2018 – zibmaksājums
2008 – talkot	2019 – notumse (aizstāj vārdu „blekauts” vai garākus skaidrojumus)
2009 – glābējsilīte	2020 – sejauts (aizstāj vārdus „mutes un deguna aizsegs”, „maska”)
2010 – zibakcija	2021 – kvadrātkods
2011 – staidzināt	2022 – okupelis
2012 – ziemotne	2023 – sāļvira
2013 – pašbilde (sarunvaloda)	

6.4. Seciniet, kuri jaunvārdi ir

- salikteņi;
- darināti ar priedēkli un galotnes maiņu;
- darināti ar piedēkļiem!

6.5. Sameklējiet informāciju par jaunvārdiem latviešu valodā, kuri ienākuši no citām valodām! Pastāstiet par informācijas avotiem klasesbiedriem!

- Nosauciet piecus jaunvārdus un jomu, ar kuru tie saistīti!
- No kuras valodas katrs no tiem ir ienācis latviešu valodā?

6.6. Lasi par latviešu kultūras darbiniekiem, kuri darinājuši jaunvārdus!

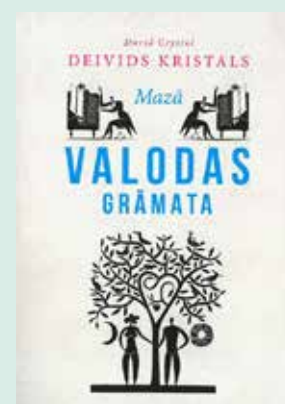
Juris Alunāns. Latviešu nacionālās valodniecības pamatlicējs un valodniecības tradīciju dibinātājs, līcis pamatus latviešu nacionālajai literatūrai. Viņš ieviesis ap 500 jaunvārdu, no kuriem daudzi nostiprinājušies latviešu valodā, piemēram, vārds *rakstnieks*.

Atis Kronvalds. Viņa profesionālā darbība bija cieši saistīta ar pedagogiju, latviešu valodas kopšanu viņš saistīja ar latviešu valodas mācīšanu skolā. No A. Kronvalda darinātajiem apmēram 200 vārdiem, latviešu literārajā valodā ieviesušies ap 100 (piemēram, *ķermenis, viela, aizbildnis, apstākļi, burtnīca, dzeja, gleznot, līdzeklis, nākotne, pagātne, vēsture, zīmulis, zinātne*).

Rainis. Ar Raini latviešu dzejas valodā ir ienākuši šādi seni vārdi: *mīla, vizma, dima, veldze, tāle, brīve, brīns, jums, dāsns, augsme, degsme, tversme, plūsma, pūsma, dvesma, spozme, smagme, sūrme, vēlme, atgaisma, atjau-notne, atspulgs, atvizma, ilgas, malds, riets, kaisle, augste, dzidre, skaidre, pārpilne, iznīce, saulvedis, septiņcirtis*.

Zigmunds Skujiņš. Viņš ir ieviesis tādus jaunvārdus kā *tālrāde (televīzija, televizors), spīdpogaiņi (ugunsdzēsēji), dzezceļnieki, skursteņslauķi, dižēka* u. c.

6.7. Izraksti no teksta salikteņus! Pasvītro salikteņu saknes!

Populārzinātniska grāmata jauniešiem, kas saistošā veidā atklāj krāšņo valodas pasauli, izvadot lasītāju cauri valodas un valodniecības labirintiem, pievērsoties arī vēstures faktiem un jaunām tendencēm valodas attīstībā.

Ko es zinu, ko es protu?

7. uzdevums.

Pietiek valodot!

7.1. Izraksti vārda *runāt* sinonīmus!

Skolēni čaloja un nemaz nemanīja, ka telpā ienāca skolotājs. Klase zumēja kā bišu spiets. Jaunais skolotājs sveicināja bērnus, un klasē iestājās klusums. Skolotājs sāka stāstīt par to, ko apgūs šodienas stundā. Skolēni tika sadalīti grupās, un katrai grupai bija savs darāmais. Grupu darba laikā bērni sarunājās, klasesbiedri jauki dudināja. Divas meitenes žubinājās un nemaz necentās iesaistīties darbā. Citi bērni lietišķi tērzēja un čakli kā bites strādāja. Pēdējā solā sēdošie puīši melsa visādus niekus un centās pievērst sev meiteņu uzmanību, kamēr atskanēja skolotāja balss: „Pietiek valodot!”

7.2. Pasvītro antonīmus!

1. Tagad jūs varat augstu kāpt vai zemu krist.
2. Ulubelē, kā jau teicu, viss ir citādi nekā šeit. Cilvēki tur kļūst ar katru dienu nevis vecāki, bet gan jaunāki.
3. Par meliem varētu runāt tikai tad, ja mums būtu patiesība, kas melus par tādiem padara. Bet, tā kā patiesības nav, tad arī melu nav, un tas, ko jūs saucat par meliem, patiesībā ir patiesība.
4. Vai tāpēc mani aicinājāt iekšā, lai raidītu ārā?

(Pēc Mārtiņa Zīverta)

7.3. Skaidro vārda *raibs* nozīmes! Nosaki – tiešā vai pārnestā nozīme!

Es uzkāršu šūpoles, ierīkošu smilšu kastī, nopirkšu kucēnu un raibu papagaili būrītī.

Tā nu gan ir raiba publika!

Manas vecmāmiņas mūžs bija raibs kā dzeņa vēders. Ilzei šodien bija raibs lakats.

7.4. Lasi dialogu! Nosaki saziņas situāciju, dalībniekus un nolūku!

- Sveiks! Priecājos tevi redzēt.
- Sveiks! Es arī. Bet man jāskrien.
- Kā tev klājas?
- Labi. Ļoti labi. Varam kaut kad sazvanīties.
- Es tevi vakar redzēju. Tu biji ar jauku meiteni.
- Ak tā! Tā ir mana klasesbiedrene.
- Dodies uz satikšanos ar klasesbiedreni?
- Nē, man ir pasākums.
- Kāds?
- Piedod! Man patiešām nav laika runāt.
- Ja negribi, nestāsti! Piezvanīšu tev rīt.
- Es būšu aizņemts. Atgriezīšos mājās tikai pirmdien. Kaut kad jau tiksimies.
- Labi. Tad zvani man, kad būsi brīvs!
- Sarunāts.

7.5. Izsaki viedokli, kā tu vērtē katra saziņas dalībnieka komunikāciju!

8. uzdevums.

8.1. Lasi! Raksti piecus vai sešus teikumus, kā tu saproti pasaku!

Sala visskaistākā bija vasarā. Nē, jau pavasarī. Kad uzdziedēja koki. Ozoli, egles, alkšņi, kārkli, kadiķi. Kad sala bija tikusī vaļā no... sala.

Nē, pārļaut nakti uz salas tāpat, bez nekā, arī tad vēl nevarēja. Pavasarī uz salas varēja nosalt. Dīvaini, vai ne, – uz salas, kas bija atbrīvojusies (vai atbrīvota) no sala, vēl varēja nosalt!

Jo naktīs sals vēl reizēm atgriezās. Nevarēja un nevarēja saprast, ka viņa laiks ir beidzies.

Tās bija nejaukas naktis. Ziedi tad sastinga. Kļuva nejutīgi. It kā bez dzīvības. Vienīgi saullēkts tos spēja glābt.

Kā sala gaidīja saullēktu! Tad ilgi kūpēja migla. Kā milzīgu garaiņu kalni tā vēlās pār ūdeņiem, gluži kā nākdama no raganu un mošķu naktsdzirēm, kamēr rīta

tikt vaļā – atbrīvoties
sastingt – kļūt tādām, kam uz laiku izbeidzas vai ir ļoti ierobežoti dzīvības procesi, parasti salā (piemēram, par augiem, to daļām, arī par dzīvniekiem)

kūpēt – celties uz augšu dūmiem vai tvaikiem
garaiņi – migla, kas ceļas no ūdeņiem vai slapjām vietām

mošķis – ļauna mītiska būtne

dzīres – plašas, bagātas svinības ar mielastu

greizsirdīgs – izjūt mokošas šaubas par mīļotā cilvēka uzticību

uzmākties – neatlaidīgi, netaktiski vērsties pie kāda, prasot, lūdzot, piedāvājot u. tml.

tīksme – ļoti patīkamas izjūtas, dziļš mierinājums

auša – vieglprātīgs, draiskulīgs, nenopietns

pieveikt – pakļaut, pārspēt ar fizisku spēku; padarīt nekaitīgu, arī iznīcināt

aplams – šeit: muļķīgs, šeit ...

vilkst dzīvību – būt ļoti vārgam, vājam

vējš to nebija izdzenājis un pārvērtis rasā vai mākoņos. Tad sala atlieca galvu un skatījās mākoņu pļavās un mākoņu ganībās.

Sala milēja pavasari un vasaru. Nu, tas bija abpusēji. Bet sals – **greizsirdīgs**, ka sala tik koši atsauca pavasara un īsās ziemeļu vasaras aicinājumam, pacietīgi gaidīja rudeni, kad saule būs nogurusi.

Tad sals sāka **uzmākties**. Pakāpeniski. Metodiski. Sadistiskā **tīksmē** sals iesāka izgērbt salu. Pa lapiņai. Sals zināja, ka pienākusi viņa kārtā. Vari nesteigties. Un lai tas tur, tas **auša**, tas vējš nemaz nepūlas – tā jau viņš, **aplmais** vieglprātis, reizēm plosījās arī vasarā, lai jau. Salu **pieveiks** sals, nevis tas tur.

Jā, rudenī sals atspēlējās. Par visu, ko tas vasarā cieta. Kad viņam, salam, nācās **vilkst dzīvību** kaut kādos tur ledusskapjos. Kā pēdējam muļķim. Kur nu! Kā arestantam.

Sals. Sals un sala. Vai šajos vārdos vien jau nav salasāms, ka viņi, sals un sala, ir pāris? [..]

– Nu sala ir mana! – krekstēja sals, nezinādams, ka jau tad, kad bija iesācis salu izgērbt, sala nesa sevī nākamā pavasara dzīvību – pumpurus.

(Vīks. „Kā es meklēju sa vējos jeb pāru pasakas pieaugušajiem”)

8.2. Autors pasakas tēlainībai izmanto

- pretstatus,
- personifikāciju,
- īsus, aprautus teikumus, šķietami nepareizas teikumu konstrukcijas,
- homoformas.

Raksti piemērus!

8.3. **Atrodi un izraksti piemērus vienkāršam teikumam, vienkāršam teikumam ar vienlīdzīgiem teikuma locekļiem, saliktam sakārtotam, saliktam pakārtotam teikumam!**

8.4. **Raksti pasaku vai stāstījumu, izvēloties vienu no vārdu pāriem *asara – asaris, dēle – dēls, krēsls – krēsla, velis – veļa, lausks – lauska, atkal – atkala!***